

Συνωμοσίες και ίντριγκες στην Πόλη του 18ου αι.

Η μυθιστορηματική ζωή του εξορισθέντος «ποιητή» - Πατριάρχη Καλλίνικου Γ΄

Καλλίνικου Γ΄, Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως
Τα κατά και μετά την εξορία επισυμβάντα και έμμετροι επιστολολογισμοί εισαγωγή: Αγαμέμνων Τσελέκας εκδ. ΜΙΕΤ

Του **ΙΩΣΗΦ ΒΙΒΛΙΑΚΗ***

Ενα πραγματικό μεγάλο κενό της γραμματικής του 18ου αιώνα καλύπτει η νέα έκδοση του Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τράπεζας με τα σπουδαία έργα του πατριάρχη Καλλίνικου Γ΄.

Ο παλαιογράφος Καλλίνικος (1713-1791) ήταν γέννημα και θρέμμα της Ζαγοράς Πιπλίου, ακριβώς ίδια γενιά με τον συμμαθητή του, στη σχολή της Κωνσταντινούπολης, τον λόγο Αναγία Αντιπύριου. Διακρίνεται από όλους, σύμφωνα με τον Αναγία σε «φιλοπονία, αρετή, επιδοση και φιλοσοφία» και μάλιστα ζήτησε να τον προσλάβει ο ηγεμόνας Κωνσταντίνος Μαυροκορδάτος ως μέγα γραμματέα.

Μόλις τριανταόχθονο χειροτονήθηκε μητροπολίτης Προϊλάου και στα 44 χρόνια του ψηφίστηκε Πατριάρχης! Ο πολλά υποσχόμενος Καλλίνικος στα μάτια της Συνόδου του Οικουμενικού Πατριαρχείου έμοιαζε να ήταν ο από μηχανής αετός που θα εφόδε το Φανάρι από τη μεγάλη κρίση που είχε περιέλθει λόγω του ζητήματος του αναδοσιασμού, ένα θέμα φαινομενικά θεολογικού τύπου αλλά που διαπέλεκταν με προσωπικές φιλοδοξίες ιεραρχικές και κοινωνικές δυνάμεις, όπως οι συντεχνίες της εποχής.

Παρά τα αναμφίβολα προσόντα του, δεν κατάφερε να επιβιώσει στη μάχη των συμφερότων και μάλιστα μετά εξήμισι πατριαρχείας καθαιρεθείς, εξοριστικός δίημισος στη Λήμνη για να φτάσει στο όρος Σινά, όπου έζησε αποκομμένος για τέσσερα χρόνια, μέχρι να καταλήξει στη Ζαγόρα, για να ζήσει τα τελευταία χρόνια της ζωής του αφηρημένος στη συγγραφή και στην παιδεία του Γένους με την ίδρυση σχολείου. Ολό αυτά η μυθιστορηματική περιπέτεια αποτυπώθηκε σε τέσσερα βιβλία από τον ίδιο τον πατριάρχη, αφού η συγγραφή και η σπουδαιότητα ήταν για τον Καλλίνικο η ανώτατη του και ο μόνος τρόπος προσωπικής έκφρασης σε

ένα περιβάλλον τρομοκρατίας και καταπίεσης. Στη σιωπή του Σινά κάνει απολογισμούς, σπληνίζει το κακό κείμενο, διαμοιράζει τις ευθύνες, κατηγορεί και αναθεματίζει τους διάκτους του. Αιτία των κακών: η αμαρτία του, ο φθόνος των εκθρών αλλά και οι αμαρτίες του. Από εκεί αλληλοσυρραφέ με φίλους, ζητώντας να επιμεληθούν τα «τέκνα» του, δολοφόνους τις νέες γραφές. Ενδεικτικό της βιβλιοφιλίας του είναι η προσπάθεια να σώσει πρώτα τα βιβλία του -όταν ναυαγή στον Νέλο- τα οποία στεγνώνει στις «αντένες και τα σκοινία» στο «καγιά» την επομένη μαζί με τα υγρά του ρούχα!

Ο Καλλίνικος είναι ένα ολοκληρωμένο δραματικό πρόσωπο και σκηνοθετεί με ακρίβεια τους τόπους που κινείται και τα πρόσωπα με τα οποία έρχεται σε επαφή. Μέσα από τον συναρπαστικό μονόλογο του παρακολουθούμε όλη την περιπέτεια του που περιλάμβανε απόπειρες δολοφονίας, εκκλησιαστικές και πολιτικές ίντριγκες, συκοφαντίες, ταπεινώσεις, αποδόσεις και ναυάγια. Μοναδική παρηγοριά του οι επιστολές της μητέρας, η προσευχή (δημιουργεί καταλυτικές αυτοσχέδιες προσευχές), η ανώνυμη και η παρατήρηση αφού σκαπάνει τη λέξη και λεπτομερειακά το περιβάλλον που κινείται.

Απόδραση

Όταν δραπέτευσε -αξέδωτο γυναικά με το μοσχαρίσι της Αγίας Ακατερίνης- κερμασίως από ένα σκοινί και οδοιπορήσιν στην καρδιά έρημο προς την Αλυπτό καταγράφει τα πετρώματα, τις σποιαστές, την αρχιτεκτονικά των πυρμυθίων, ανακαλύπτει αρχαίους σύμβολους και μιας παρέας γενναιοδωρα πάλιους ηλληροφωριών για ψόφια, δέντρα της θάλασσας, διατροφικές συνήθειες και έθιμα ξένων λαών. Εκεί, ο παλαιογράφος Πατριάρχης μετατρέπεται σε περιηγητή πριν επιστρέψει στην ταλαιπωρία του στη ψυχογραφία του. Τρόφαντος σε μια μερικτή λόγια γλώσσα -η οποία στους διαλόγους γίνεται απύσχα κοινή δημοτική- με διάστημα τουρκοκόμης λεξιλόγιο, αναπαριστά έξοχως λυρικές εκρήξεις με απόλυτες δημοτικότητες, όπως η Ανατολή όπου ο ήλιος τραγουδίζει με αρνυρό δοξάρι το στέος ή η περιγραφή της τρικυμίας στον ταξίδι της επιστροφής προς τη Ρόδο όπου «συμφωροφει η όδωσασ» στη μάχη της με τον αέρα. Με τις λέξεις «λύπη, αθυμία, μελαγχολία» συνοψίζει την ψυ-

Αριστερά: Το λιμνί στην Κωνσταντινούπολη τον 18ο αιώνα (Πηγή: Ο ελληνικός κόσμος μέσα από τα μάτια των περιηγητών, 15ος-20ός αιώνας, Ανθολογία από τη Συλλογή του Δημητρίου Κονταμινά, Κόπος, Αθήνα 2005, σφ. 44. Κατάλογος έκθεσης Μουσείου Μπενάκη). Δεξιά: Γενοιά της Κωνσταντινούπολης, αρχές του 19ου αιώνα, σε σχέδιο του Thomas Allott (Πηγή: Greek Civilization through the eyes of travellers and scholars, from the collection of Dimitris Contaminiis, Kottinos, Oak Knoll Press, 2003, σφ. 78).

χολογία του όταν επιστρέφει πίσω στη Βοσπόρουσα. Η οριακή ψυχική του κατάσταση όταν γράφει «μόνος μου ελολούσα», τον κινετοποιεί να ξεφυγεί από τη μόνωση, να βγει έξω στον κόσμο, να σεργιανίσει στα πρόφτια, πράγμα που θα του συσπάσει και ο γιστρούς του σε επόμενες κρίσεις. Ετσι λοιπόν μόνος, εκπτώτος, ουσιαστικά εξοριστός στην Πόλη, ζει με την ελπίδα της αποκατάστασής του και θεραπεύεται από τη μελαγχολία του όταν καταφεύγει ξανά στην ποίηση.

Από αυτό το σημείο αρχίζει ένας όντως σε μια άγνωστη για μας Κωνσταντινούπολη, στον κομπολοπιισμό της, αφού την επιλήξουν οι έξοτες να ζήσουν αλλά κλεινών αυτά και μότι «δία το υπερέσθον τους», και στις ευρωφίες της τις οποιες «ο Ευρωπαϊκοί αποτίες θαυμάζουν και οσπίζονται» γίνονται εκοτακτικοί ό του τος θεοσπουδαι.

Αντίστοιχα ελληνοφίλης και ανοικτός στον κόσμο, αλλά ακατάπαστα για ό,τι ξεκινάει, όπως Λαϊκά δρώματα των συνηθισμένων, παίγνια γελοιάδων προς ευταρειαλάν, υπερεκτενέματα που «ως υπερβιβάνια από φωτιά πολλά ψηλά ο-

νείβαιν/και άσπρα λαμποφωτόστια σπέρνουν σαν καταβάναν». Η ακόμια για τη φιλοχρησία που είχε εννοήσει: «Όλοι χρυσόν φανταζόνται, χρυσόν διανοσούνται, χρυσόν θωρούν στον ύπνον τους, με τον χρυσόν κοιμούνται».

Ένας υπέρβιον ερωτισμός και ένας καμπίς διατρέχουν τις συναντήσεις και τις εμπειρίες με συντροφίες που σεργιανίζουν ή τραγουδούν λαϊκά όσματα, όπως όταν με τον γιστρού του βρίσκεται στο Μπελιγρόδι για να νικήσει τη μελαγχολία του καταγράφοντας στίχους που ακολουθούνται τόσο σημερινού:

«Απελασμένό μου καρδί, του κάκου αναστενάζεις/καλό που υστερήθηκες, πλάνο δεν το κατόξεις/Κ' αν κλώθηκες ομμάτια, ώστε που να κυθήσει/εκενο οπού κάσεται, δεν θέλει το υδάτε/Και τα σεργιάνια 'ναι νεκρά, καρδιά νεκρά σαν είναι/αλλήθαιαν 'ναι λαλώ, εσά καρδιά μου κρινε/Καρδιά που έχασε καρδιά, καρδών εμπιστομεμέν/δίκως ζωή είναι ζωή, ζωή τυραννισμένη».

Ευαίσθητος καταγράφεται των αλλαγών λυπάται όταν βλέπει στην Αλυπτό να γεμρίζουν τα αρχαία τέλεια για να κτίσουν νέες κατοικίες.

Περιγράφει τις πετρελαιοπηγές: Είς μέρη δε διάφορα σφρών τινά εβρήθη/και λίμος ο το βούτυρον εις πάντα σποιάζει/ Και με αυτά τα πλοία τους αλειφουσιν και κριούν/ και δεν εββαίνει το νερόν, όπερ και αναλλοιούν/και κλιούν όσπερ έλιον, κόνουσι και καρπία/ως με το όλειμα ημεις εν πόσει ευκόλως.

Άσφην μεταγραφή

Ο Αγαμέμνων Τσελέκας υπογράφει την άσφην κριτική μεταγραφή των αυτογράφων κωδίκων, προσφέροντας στον αναγνώστη τίτλους περιεκτικώς στην ενότητα της άσφηνς και μια εμπνευσταμένη εισαγωγή. Συνεκποήτος του Πτωκοπρόδρομου και του Σαζλίκι, αφού αναστορέ στην ίδια λογική τα βασικά του, ο Καλλίνικος κατακτά με την έκδοση αυτή μια σημαντικότερη θέση στη λογοτεχνική δραστηριότητα του 18ου αιώνα, δίπλα στον πνευματικό του αδελφό Κασίφιο Δανονίτη και ολιγορού πρόκειται να αιτασκαλίσει τους ειδικούς.

* Ο κ. Ιωσήφ Βιβλιακή είναι επικ. καθηγητής στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών.